

Att vara domare

Domaren är inte satt att döma över människor utan att söka skipa rätt för sina medmänniskor, skriver rådmann Curt Böre, Stockholm, som i denna artikel ger en mycket personlig bild av domaryrket. Med ironi tecknar han de krav som ställs på domaren i den allmänna debatten. De kontrasterar mot de reella krav yrket ställer på sin utövare. Om domarens uppgift i rättssalen skriver han: Förvisso har en domare maktmedel i rättssalen, men ju mindre han använder dem desto bättre domare är han. För att kunna undvika de många tragedier som i brottmål blivit följden av en lång och neuroskapande väntan på avgörandet framför han önskemål om en smidigare apparat som skulle ge snabbare avgöranden. Ett utvidgat enmansdömande och förenklad domskrivning skulle, anser han, ge en större rättsäkerhet.

Ty domaren är för den menige mans skull, och icke den menige man för domarens skull.

När jag började som domaraspirant vid Stockholms rådhusrätt i den grå forntid, som kallas 40-talet, hade förvisso dessa Olaus Petri humana ord inte trängt igenom rådhusets stenmurar. Rättvisan var tung som Carl Westmans domstolsborg, fru Justitias steg ekade i kalla stenkorridorer, häktade personer uppträdde i oformliga fångkläder och smärtingskor utan snören, vilket gav dem en hasande gång och ett bovaktigt utseende, och domarbordet stod andligen många meter ovanför de åtalade. Man skulle se upp till rättvisan eller åtminstone dess handhavare och – vad värre var – domaren blickade från sin höjd ned på lagbrytaren. Att få någon form av mänsklig kontakt var inte möjligt och inte heller önskvärt.

Denna gråmålning utesluter naturligtvis inte att det fanns goda domare med stor humanitet, men bland de sedan länge hänsovna rådmän, som övervakade mina första darrande steg i Justitias tross, var dessa förvisso inte i majoritet. Jag har sett många pincenээр lyftas av skarpa näsryggar, hört många chevråkängor irriterat knarra när en åtalad oförsynt förnekade de brott stadsfiskalen påstod att han begått. Ty, som en av mina läromästare uttryckte saken, om han inte begått brottet skulle han ju inte ha blivit åtalad för det.

Men inte var dessa isbepansrade samhällsbevarare elaka människor. De var, som vi alla är, en produkt av sin uppfost-

ran, av sin tids syn på samhället och dess människor. De spelade de roller, som de ansåg förväntades av dem. Jag tror å andra sidan, att många av dem, ställda inför livshotande avgöranden som t ex en under de tiderna tänkbar ockupation av främmande makt med raslagar och statsnytta som rättesnören för domarna, skulle ha stått fast till medborgarnas skydd och låtit sig brytas hellre än att vika.

Väl, detta är ett sätt att vara domare, ett enkelt sätt för sin utövare – men ett dåligt sätt. Förmodligen finns denne domare av Guds nåde kvar än i denna dag, går kanske inte att undvika i detta egendomliga yrke. Ty ett egendomligt yrke är det, ett farligt yrke för den som inte ständigt håller i minnet att det inte är Herr Domaren X som på grund av förträffliga personliga egenskaper är satt att döma över människorna utan att makten är samhällets, dvs alla medborgarnas gemensamt, utövad i de former, som dessa själva bestämt genom folkrepresentation och lagstiftning. Och att domaren är satt att tillse att dessa samhällets spelregler någorlunda respekteras, ledd icke av en överlägsen klokhet utan av sunt förnuft jämte kunskap om gällande lagar. Att domaren inte är satt att döma över människorna utan att söka skipa rätt för sina medmänniskor.

Mål av varierande allvar

Man tvingas som domare, särskilt i storstaden, att syssla med mål av högst varierande allvar. Narkotikaförsäljning, mord och inbrott men också butiksnatteri av en flaska öl, med fylleri och polis, polis, pota-

tisgris eller på åklagarspråk missfirmelse mot tjänsteman. Fru Justitia är en tungfotad dam och även om åklagarna utför ett vällovligt renhållningsarbete i form av strafförelägganden grips domaren ibland av en trött hopplöshet när han ser sina överfyllda aktskåp och betänker att varken han eller de yngre kollegor som en gång tar vid skall få se vilken färg det var på hyllorna. Att bli friställd i domaryrket på grund av arbetsbrist ligger inte i farans riktning.

Nå, detta att aldrig kunna säga: »Jag har avslutat mitt arbete» är betydelselöst jämfört med de konsekvenser domstolarnas arbetsböda har för de människor, vars väl och ve är beroende av detta arbete. Detta gäller inte i första hand de fasta kunderna utan alla dem, som efter många oförvitliga år drabbas av ett åtal som de vägrar att acceptera, t ex för ett butiksnatteri. Och – på tvistemålssidan – dem som i många månader får vänta på att få sin sak prövad i ett hyres- eller kravmål. Om vi håller oss till brottmålen så har många tragedier, som inte stått i rimligt förhållande till åtalet, blivit följden av en lång och neurosskapande väntan på avgörandet. Också en stor okunnighet om tänkbara påföljder medverkar till detta – jag har haft telefonsamtal från åtalade, som utgått från att de skulle komma att dömas till fängelse när straffet av mig förutsatts bli ett trettiotal dagsböter. Jag tycker ibland att rättssäkerheten, den omistliga, borde vara mer nyanserad, att ett snabbt avgörande med en smidigare apparat än den nu tillämpade skulle vara

en större rättssäkerhet. Detta skulle lätt kunna uppnås i brottmålen med ett utvidgat enmansdomande och förenklad domskrivning. Det tycks emellertid vara svårt för en svensk justitieminister att uppbringa det förtroende för åklagare och domare, som ett sådant nämndlost förfarande fordrar.

»De Rätta Meriterna» för domaryrket

Att vara domare framstår ofta nog som lättare än att bli det, i motsats till exempelvis faderskapet. Mycket har på senare tid sagts, missförstås, rättats och missförstås igen om De Rätta Meriterna för ordinarie domartjänst på något högre nivå. Dessvärre måste domarna vara jurister och redan detta utgör en allvarlig belastning i form av de borgerliga miljöskador, som anses drabba merparten av de juris studerandena. Men detta är inte nog – under sin fortsatta verksamhet gör sig den unge domaren olämplig som domare genom att vara domare eller, som en statens representant uttryckt saken, hänga med näsan i akterna. Att utreda saker i departementen är däremot mycket lämpligt och har man på detta sätt varit borta från domstolsarbetet ett tiotal år är man oslagbar.

Det är en egendomlig och för domarna vemodig uppfattning hos många att vi lever ett självtillräckligt liv bland kollegor och har kontakt med det arbetande folket endast genom de droskchaufförer, som forslar oss hem från Operan genom stadens okända och skrämmande djungel. Varvid i logikens namn måste förutsättas att utredarna å andra sidan är flitigare

tunnelbaneåkare och oftare hejar på Honken på Isstadion. Det är, som sagt, ett egendomligt yrke, även därigenom att man bäst meriterar sig för det genom att inte utöva det.

Vad är sanning?

»Då frågade Pilatus: Vad är sanning? Eko svarade, Profeten teg». Frågan ställs alljämt i våra domstolar och svaret är lika ohörbart (bortsett från ekot, som även det finns kvar i domstolarnas medeltida gästbudssalar). Vad är sanning? Därom vet vi i domstolen ofta bedrövligt litet – vi nöjer oss med att svara på frågan Vad är bevisat? I bästa fall sammanfaller de två begreppen men förvisso inte alltid. Fru Justitia är blind på mer än ett sätt och hennes våg är inte finjusterad som apotekarens. Juridiken tillhör inte de exakta vetenskaperna och domaren gör klokt i att besinna att han arbetar med trubbiga instrument och stora felmarginaler. Vetenskapen om detta skall alltid vara till den åtalades förmån och medföra en inom rimliga gränser välvillig tolkning av fakta.

»Allt är ej sanning som är sanning likt» sade den kloke gamle Olaus och åtminstone detta är en sanning som inte bara är en sanning lik. Förvisso bör man utgå ifrån att en åtalads berättelse är i bästa fall färgad och i sämsta fall helt eller delvis osann men man måste också ha klart för sig vittnesmålen otillförlitlighet, grundad på osäkra iakttagelser, senare bearbetningar och en önskan att i rättegången spela den roll av bästvetare, som man tror förväntas. Det har hänt i TV-rätte-

gångar att en skådespelare levit sig så in i rollen som vittne att han berättat saker som inte fanns i hans manuskript. Förvisso gör de som spelar med i en riktig rättegång samma sak. Jag hoppas att ingen efter detta grips av större tvivel på rättvisan än han redan hade, och en trösterik tanke är att i de flesta fall den åtalade erkänner sitt brott och någorlunda riktigt berättar vad som hände.

Domarens viktigaste uppgift

Hur bör då den människa vara utrustad, som på ett godtagbart sätt skall kunna döma mellan andra? Kunskap och erfarenhet, naturligtvis, här som i andra yrken. Känsla för rättvisa, fair play, en genom yrkesträning uppövad objektivitet och eftertanke. Sunt förnuft, vilket åtminstone för underrättsdomaren är viktigare än det djupa juridiska tänkandet. Intresse för människor och deras problem, helst också psykologisk blick och kunskap. Fallenhet för logiskt tänkande, inräknat förmågan att sovra fakta och bortse från oväsentligheter. Humor, denna grund för all mänsklig förståelse. Ordningssinne, snabbhet och slitstyrka. Tålmodighet och vänlighet. Vilket allt skall ge förmåga att engagera sig i det man just har att bedöma men inte bära det med sig i framtiden, att fatta beslut och gå vidare. Och att i rättssalen försöka skapa en stämning av lugn och uppriktigt intresse för att om möjligt komma till tals även med den nervöse eller avoge.

Som jag ser det är detta en av domarens

viktigaste uppgifter – att i rättssalen, som i och för sig kan verka hämmande och skrämmande, utan maktmedel och översitteri på ett begripligt språk tala med parter och vittnen och framför allt aktivt lyssna på vad de har att säga och genom påpekanden och frågor visa att han lyssnar. Det kan vara förödande för en åtalads tro på rättens objektivitet om domaren ideligen lyfter blicken mot väggklockan eller börjar bläddra i akten till nästa mål. Man måste ta sig tid och framför allt hålla i minnet att det inte finns något mål, hur rutinmässigt det än är för domaren, som inte är betydelsefullt för den som är åtalad.

De mål, som generellt sett är svårast att handlägga, är de som avser politiskt medvetna ungdomar åtalade för en eller annan manifestation i form av flaggbränning eller dylikt. Då fylls åhörarplatserna av unga sympatisörer och den allmänt avoga inställningen mot samhället tar sig uttryck i försök att provocera domstol och åklagare på olika sätt. Det yttersta medlet är naturligtvis att låta utrymma rättssalen, men det bör om möjligt undvikas. Före en sådan rättegång med professionella demonstranter hade åklagaren och jag kommit överens om att inte låta oss provoceras och med nästan outtömligt tålamod lyssnade och talade vi som kärleksfulla fäder till oförståndiga barn och sen var det inte roligt längre och luften gick ur även dem som hade miniatyrflaggor till näsdunkar. Förvisso har en domare i rättssalen maktmedel, men ju mindre han använder dem desto bättre domare är han.

Juridik och moral

Till sist. Den som till yrket är domare dömer sina medmänniskor i mindre omfattning än mången annan. Vi håller oss till den juridiska bedömningen och fordrar en vederhäftig utredning innan vi tar ställning. Ett vanligare och farligare dömande är det moraliska med privata värderingar som måttstock och med ensidiga påståenden som processmaterial. Ett dömande

som ofta tar vid där domstolens slutar och som ger Olaus Petri ord samma aktualitet ännu efter 400 år »... så varda de aldrig betrodda och är det straffet honom, som straffad är, ett hinder och bliver han däröver förtvivlad och värre än han var tillförne, och hade fördenskull bättre varit att han strax mist livet». Mången är förvisso snarare till att döma än domaren.